

ЕРИК ФРАНК РЪСЕЛ МАЛКО СМАЗКА

Превод от английски: [Неизвестен], 1980

chitanka.info

Всичко в кораба бръмчеше, виеше и звънтеше. Тонът беше нисък и напомняше звука от голямата тръба на орган. Той стенеше в обшивката на корпуса, ридаеше в шпонгоутите, напъваше в костите и нервите, удряше в уморените уши и просто беше невъзможно да не го чуваш. Поне след една седмица, месец или година. И още по-малко, след като са изминали почти четири години.

Просто нямаше начин, чрез който да се избегне шумът. Той беше неизбежен и неотстраним още от момента, когато в цилиндъра от метал с неговата висока звукопроводимост вмъкнаха атомния двигател.

В първия кораб стърженето беше със сто херца по-високо, минута след минута, час след час — и корабът така и не се върна. Вероятно дори и сега, след тридесет години, той, както и преди, си вие, нечуван от никого в безкрайните пустини на космоса.

Във втория кораб двигателната секция беше облицована с дебел пласт кече, а дюзите имаха силициево покритие. Нисък звук. Жужене на пчела, усилено двадесет хиляди пъти. Пчелата така и не се върна в своя кошер: преди осемнадесет години тя беше излетяла в звездното поле и сега се носеше слепешком в нови сто, хиляда или десет хиляди години.

А третият кораб, разтърсван от грохот, летеше обратно — към къщи. Напипвайки пътя към още невидимата червеникава точка, изгубена в звездната мъгла, той като заблудена душа, търсеца спасение, беше преизпълнен с решимост да не загине. Трети поред — това все пак би трябвало да значи нещо!

Моряците си имат своите морски суеверия. А космонавтите — своите космически. В капитанската кабина, където Кинрад седеше наклонен над бордовия дневник, суеверието се беше превъплътило в малкия изрисуван лозунг:

ТРИ Е ЩАСТЛИВО ЧИСЛО!

Те вярваха в това още при старта, когато бяха деветима. Бяха готови да вярват в същото и на финаша, макар да бяха останали само шестима. Но в промеждутъка имаше — и биха могли отново да се повторят — мигове на горчиво обезверяване, когато на всяка цена, ако се наложи дори с цената на живота, на хората им се искаше да се измъкнат от кораба — и нека целият този кораб да се провали в преизподнята! Жестоки мигове, през които хората, мъчейки се да се

избавят от измъчващите ги аудио–, клаустро– и половин дузина други фобии, започваха побоища със своите другари.

Кинрад пишеше, а до лявата му ръка проблясваше оксидираната стомана на пистолета. Очите му гледаха в бордовия дневник, а ушите му се вслушваха в грохота. Шумът би могъл да отслабне, да стане на пресекулки, да прекъсне съвсем и тогава благословената тишина в същото време би могла да се превърне в проклятие. В настъпилото безмълвие биха могли да се чуят съвършено други звуци — ругатни, изстрели и викове. Такова нещо вече веднъж се беше случвало, когато се побърка Вайгарт. Това би могло да стане пак.

Нервите на самия Кинрад биха могли да се намират в много по-добро състояние; когато внезапно влезе Бертели, капитанът трепна, а лявата му ръка инстинктивно подскочи към пистолета. Той обаче се овладя моментално и като се обърна с въртящото се кресло, погледна право в тъжните сиви очи на влезлия.

— Как е, появи ли се?

Въпросът предизвика у Бертели недоумение. Удълженото тъжно лице с хлътнали бузи се опъна още повече. Ъглите на голямата му уста се отпуснаха надолу. Тъжните очи придобиха безнадеждно вдървен израз. Той беше учуден и объркан.

Кинрад реши да уточни:

— Вижда ли се върху екрана Слънцето?

— Слънцето?...

Приличащите на морковчета пръсти на Бертели трескаво се преплетоха.

— Да, нашето Слънце, идиот!

— А, Слънцето! — най-сетне разбра той и очите му се разшириха от възторг. — Не съм питал никого.

— А аз си помислих, че сте дошли да ми кажете за неговата поява.

— Не, капитане. Просто ми мина мисълта дали не мога да ви помогна с нещо.

Обичайното униение се смени върху лицето му с усмивката на простак, горящ от желание да послужи каквото и да става. Ъглите на устата му се вдигнаха нагоре и разшириха встрани — толкова далеч, че ушите му щръкнаха повече отпреди, а лицето му заприлича на разрязана диня.

— Благодаря — поумеквайки малко, каза Кинрад. — Засега не е необходимо.

Мъчително смущение овладя Бертели с предишната сила. Лицето му молеше за снизхождение и прошка. Като попристъпи малко със своите огромни и тромави крака, той излезе, подхлъзна се на стоманения под в тесния коридор и едва в последния момент, гърмейки с тежките си обувки, по някакво чудо успя да запази равновесие. Нямаше просто случай някой друг да се подхлъзне на това място, но с Бертели това ставаше винаги.

Внезапно Кинрад се хвана, че се усмихва, и побърза да смени израза на лицето си със загрижено-мрачен. За стотен път пробяга с очи списъка на членовете на екипажа, но не почерпа от него нещо повече, отколкото при предишните деветдесет и девет случая. Малка колонка, в която три от деветте имена бяха зачеркнати. И същото това име в средата на списъка: Енрико Бертели, тридесет и две години, психолог.

Това последното не се връзваше с нищо. Ако Бертели беше психолог или въобще имаше поне някакво отношение към науката, тогава той, Робърт Кинрад, е син жираф. Почти четири години те бяха прекарвали затворени в този стенещ цилиндър — шест души, подбрани от цялото огромно човечество, шестима, които се смятаха за солта на Земята, каймака на човешкия род. Но тези шест бяха пет плюс един глупак.

Тук се криеше някаква тайна. Той се замисляше върху нея в онези мигове, когато можеше да си позволи да забрави за по-сериозните неща. Тази тайна го примамваше, заставяйки го отново и отново да рисува във въображението си Бертели, като се почне от неговите печални очи и се свърши с големите му плоски стъпала. В редките минути на размисъл той откриваше, че отново и отново се опитва (абсолютно безрезултатно) да разбере Бертели, да схване с какво живее той — опитвайки се да съсредоточи върху него всичките си мисли, забравяйки временно за останалите.

Кинрад не пропускаше случая да го понаблюдава, изпитвайки винаги при това изумление пред факта на неговата умствена нищета. Наблюдаването на Бертели така го завладяваше, че дори не му хрумваше в главата да понаблюдава и другите, дали те не се занимават със същото, с което и той, по същите или поради близки причини.

Когато Кинрад тръгна да обядва, Марсден беше на вахта при уредите за управление, а Уейл — в двигателната секция. Останалите трима още седяха в тясната столова. Той им кимна и седна на мястото си.

Едрият и светлокос Нилсен, атомният инженер, на който по съвместителство се наложи да стане ботаник, каза, като го измери със скептичен поглед:

— Слънцето го няма.

— Зная.

— А би трябвало да се появи.

Кинрад вдигна рамене.

— Но него все го няма — не преставаше Нилсен.

— Знам.

— Е, и вас това не ви ли засяга?

— Не се прави на глупак — и като разкъса пакета с храната, Кинрад изсипа съдържанието му в пластмасовата чиния с няколко отделения.

— „Бамм, бамм, бам“ — гърмяха подът, таванът и стените.

— Значи така според вас аз се правя на глупак?

Нилсен се издаде напред и със злобно очакване се взря в него.

— Хайде да похапнем — предложи Арам, сухият и черен, нервен космогеолог, седящ до Нилсен. — И без това ми се повдига.

— Няма защо да ме будалка. Аз искам да зная... — отново започна Нилсен.

Той замълча, защото Бертели промърмори: „Извинете“, протегна се пред носа му за солницата, завинтена за другия край на масата.

Като я отвинти, Бертели със солницата в ръка се плъсна надолу и замалко не падна на пода. От изненада той ококори очи, скочи, остави солницата, измъкна седалката напред, седна отново и събори солницата на пода. Пламна от срам, вдигна я с такъв израз, сякаш това не е солница, а голямо ведро, посоли храната си и за да я завинти отново на предишното ѝ място, препречи с тялото си цялата маса. Накрая, след като я завинти, като повдигна задника си, се плъзна от масата върху своята седалка, но сега не успя да я улучи и седна на пода. В края на краищата успя да се настани на седалката, поизглади с ръка невидимата салфетка и огледа присъстващите с изплашен и виновен поглед.

Като въздъхна дълбоко, Нилсен го запитва:

— Сигурен ли сте, че сте си посолчили добре?

Този въпрос затрудни Бертели невероятно. Той намери с поглед своята чиния и внимателно огледа съдържанието ѝ.

— Мисля, че е добре, благодаря ви.

Преставайки да дъвче, Нилсен вдигна очи и срещайки погледа на Кинрад, запитва:

— Какво има в това момче, което го няма у другите?

Усмивайки се до уши, Кинрад отговори:

— Бих искал да разбера, опитвам се отдавна, но винаги безрезултатно.

Лицето на Нилсен се освети от подобие на усмивка и той си призна:

— Аз също.

Бертели, мълчейки, ядеше съсредоточено. Той дъвчеше както винаги, повдигнал високо лакти, а ръката му несигурно търсеше устата, край която просто беше невъзможно да мине лъжицата.

Докосвайки екрана с края на молива, Марсден каза:

— Според мен ето тази, розовата. Но може би само ми се струва така.

Кинрад се наведе и се взря в екрана.

— Твърде малка е и засега не може да се каже нищо. Направо е колкото главичката на топлийка.

— Значи напразно съм се надявал.

— Може и да не е напразно. Възможно е цветовата чувствителност на очите ви да е по-голяма от моята.

— Хайде да запитаме нашия Сократ — предложи Марсден.

Бертели започна да разглежда едва забележимата точка, ту приближавайки до екрана, ту отдалечавайки се от него, обикаляйки ту от едната страна, ту от другата. Най-накрая той се вгледа в нея, като притвори очи.

— Вероятно това е нещо друго — съобщи той, явно радвайки се на направеното от него откритие, — защото нашето Слънце е оранжево-червено.

— Цветът изглежда розов благодарение на флуоресцентното покритие на екрана — раздразнено обясни Марсден. — Тази точка розова ли е?

— Не мога да разбера — съкрушено призна Бертели.

— Ех, и помощник!

— В случая може само да се гадае, защото тя е твърде далеч — каза Кинрад. — Само желание в случая е недостатъчно — ще се наложи да почакаме и се приближим повече.

— Вече ми се повръща от разни очаквания — гледайки с ненавист в екрана, каза Марсден.

— Но нали ние се връщаме в къщи — напомни Бертели.

— Да, така е. И именно това ме убива.

— Не ви се иска да се върнете? — недоумяващо запита Бертели.

— Прекалено много искам — и Марсден с досада пъкна молива в джоба си. — Мислех, че поне обратният път ще бъде по-лек, защото е път за към къщи. Излъгал съм се. Искан ми се зелена трева, синьо небе и място, където да можеш да се движиш свободно. Не мога да чакам повече.

— А аз мога — гордо каза Бертели. — Защото трябва. Ако не бих могъл, щях да се побъркам.

— Е, и? — Марсден огледа Бертели с ироничен поглед и намръщеното му лице започна по малко да се прояснява. Най-накрая от него се откъсна кратко изсмиване. — А колко време всъщност би ви било необходимо за тази цел?

Без да престава да се смее, той излезе от кабината за управление и се насочи към столовата. Завивайки зад ъгъла, той се разсмя с пълно гърло.

— Какво смешно има тук? — изненадано запита Бертели.

Като откъсна поглед от екрана, Кинрад го погледна внимателно.

— Как така се получава, че всеки път, когато някой започне...

— Да, капитане?

— Не, нищо.

Корабът се носеше напред, тресейки се: всичките му части и детайли издаваха стон.

Появи се Уейл — неговата вахта беше завършила и отиваше в столовата. Той не беше висок, но с широки рамене и дълги силни ръце.

— Е, какво?

— Не сме сигурни — и Кинрад му показва точката, сияеща сред множеството подобни точки. — Марсден мисли, че това е точно тя. Може и да е прав, но може и да не е.

— Вие не знаете ли? — запита Уейл, гледайки към Кинрад, без да обръща внимание на екрана.

— Ще разберем, когато му дойде времето. Още е раничко.

— Нова песен ли запяхте?

— Какво искате да кажете? — рязко запита Кинрад.

— Преди три дни ни разправяхте, че Слънцето сега може да се покаже на екрана във всеки момент. Това ни повиши духа, а ние се нуждаехме точно от такова нещо. Не съм свикнал да цивря, но трябва да си призная: нещо подобно просто ми беше необходимо. — Той измери Кинрад със зъл поглед. — Колкото са по-светли надеждите, толкова по-горчиво е разочарованието.

— Аз пък не се разочаровам — каза Кинрад. — Плюс-минус три дни е нищожна грешка, ако се има предвид, че обратният път продължава две години.

— Да, ако курсът е правилен. А аз не съм сигурен в това.

— С други думи, вие се съмнявате, че аз не съм в състояние да дам правилни координати?

— Мисля си само, че дори и най-добрите от нас могат да сбъркат — упорствуваше Уейл. — Нима първите два кораба не се отправиха към праотците?

— Не, и поради навигационни грешки — с дълбокомислен вид вметна Бертели.

Като се сгърчи, Уейл се взря в него:

— Вие разбирате ли нещо от космическа навигация?

— Нищичко — призна си Бертели с гримасата на човек, на когото вадят мъдрец, и кимна към Кинрад. — Но той разбира.

— Така ли?

— Обратният маршрут беше изчислен от покойния капитан Сандерсън — каза Кинрад, чието лице започна да се покрива с червенина. — Проверявал съм и препроверявал изчисленията повече от десет пъти, а и Марсден също. Ако това ви е малко, вземете и ги проверете сам.

— Аз не съм навигатор — сърдито каза Уейл.

— Тогава си затворете устата и мълчете и нека другите...

— Та аз не съм я отварял! — внезапно се възмути Бертели.

Като се обърна към него, Кинрад запита:

— Какво не сте си отваряли?

— Устата — обидено каза Бертели. — Не ми е ясно защо се заяждате с мене. Всички се заяждате.

— Грешите — каза Уейл. — Той...

— Ето виждате ли, аз греша. Аз винаги греша. Аз никога не съм прав.

Бертели въздъхна силно и като местеше тежко огромните си крака, си тръгна.

Изпращайки го с изненадан поглед, Уейл каза:

— Прилича на мания за преследване. И такъв човек като него бива смятан за психолог! Просто смешно.

Уейл приближи лицето си до екрана и започна да се взира внимателно в него.

— Коя според Марсден е Слънцето?

— Ето тази — показа му Кинрад.

Уейл впери хищен поглед в светещата точка и най-сетне каза:

— Добре, нека да се надяваме, че ще излезе прав.

И напусна помещението.

Кинрад седна и впери в екрана невиждащ поглед. Занимаваше го проблем, който може би имаше смисъл, а може би и нямаше капчица такова нещо: кога науката става изкуство? Или пък обратното — кога изкуството става наука?

На следващия ден Арам се побърка. У него се появи пристъп на „чарли“, същият онзи синдром, който доведе до гибел Вайгарт. Болестта си имаше медицинско название, но твърде малко хора го знаеха, а още по-малко можеха да го изговорят. В практиката започнаха да я наричат „чарли“ още от древната, почти забравена война, по време на която се случвало задният мерач на големите военни самолети, или както тогава го наричали „чарли-на-опашката“, след като прекалено много е мислил за тежкия товар от бомби и хилядите галони високооктаново гориво зад своята кабина, приличаща на папагалска клетка, да започне да вие и се блъска в стените на своята призрачна затворническа килия.

Всичко започна с епизод, твърде типичен за тази космическа болест. Арам седеше до Нилсен и ядеше спокойно, човъркайки с вилицата в своята разделена на преградки пластмасова чиния с такъв изглед, сякаш въобще няма никакъв апетит. Внезапно, без да каже нито дума и без да промени израза на лицето си, той отблъсна чинията, скочи и се хвърли навън от столовата. Нилсен направи опит да го задържи, но не успя. Арам като заек, спасяващ живота си, излетя подобно на куршум в коридора и се понесе по прохода към люка. Нилсен го последва, а след Нилсен се хвърли и Кинрад. Бертели замря на място с вдигната към устата си вилица и празен поглед, вперен в стената срещу него, улавяйки с големите си уши идващите от прохода звуци.

Те уловиха Арам в момента, в който той с трескава бързина се опитваше да завърти винта на люка не в правилната посока. Той и без това не би могъл да отвори люка, дори и да беше въртял винта правилно. Изящното му лице беше бледо и той се задъхваше от напъване.

Застигайки го, Нилсен рязко извърна лицето му към себе си и го удари в челюстта. Ударът беше по-силен, отколкото можеше да се види отстрани. Арам, мъничък и крехък, се изтърколи и загубвайки съзнание, плюсна като чувал до предната врата на прохода. Триейки кокалчетата на пръстите си, Нилсен измърмори нещо под носа си и провери дали винтът е затегнат добре. След това той хвана Арам за краката, а Кинрад за рамената и го пренесоха провиснал между тях върху леглото. Нилсен остана да го пази, а Кинрад тръгна да вземе инжекция. На Арам му предстоеше да преспи следващите дванадесет часа. Това беше единственото известно средство при подобни случаи — изкуствено предизвиканият сън позволяваше на възбудения мозък да си почине, а на опънатите нерви да се успокоят.

Когато се върнаха в столовата, Нилсен каза на Кинрад:

— Добре поне, че не беше взел със себе си пистолета.

Кинрад кимна мълчаливо. Той знаеше какво другият има предвид. Готвейки се да избяга от кораба върху мехур въздух към илюзорната свобода, Вайгарт не искаше да пусне никого до себе си, заплашвайки ги със своя пистолет. Да се хвърлят върху него, без да рискуват живота си, те не можеха и това наложи, отхвърляйки всякаква

жалост, да го застрелят, преди да е станало късно. Вайгарт загина първи от екипажа и това се случи само двадесет месеца след старта.

Те не можеха да допуснат нови загуби. Петима можеха да водят кораба, да контролират движението му и да осъществят кацане. Пет — това беше абсолютният минимум. Четирима биха били обречени да останат вечно в огромния метален ковчег, глухо дрънчащ сред звездите.

С този проблем беше свързан и още един, който Кинрад така и не успя да реши — поне по задоволителен за себе си начин. Трябва ли да се държи изходният люк заключен и ключът за него да се намира само в капитана. Това не би ли могло в случай на внезапна авария да им струва много скъпо? Кое е по-рисковано — безумният опит за бягство от страна на един от екипажа или сериозното препятствие за спасяването на всички?

В края на краищата нека всичко да върви по дяволите — сега те летят към къщи, а когато пристигнат, той ще предаде бордовия дневник с подробните записки и нека по-умни глави да се блъскат сами над тези въпроси. Това е тяхно задължение, а неговото е да осигури благополучното завръщане.

Кинрад прехвърли поглед върху Нилсен, видя съсредоточеното-мрачно изражение на неговото лице и разбра, че той също мисли за Вайгарт. Учените и инженерите въпреки своя високоразвит интелект всъщност са също такива хора, както и всички. Независимо от своите знания и умение, те не могат да изолират себе си от останалото човечество. Извън кръга на своите професионални интереси това са обикновени хора със същите грижи и преживявания, както и останалите. Те не могат да мислят само за своята специалност и да забравят за всичко останало. Понякога те мислят за другите хора, а понякога за самите себе си. Нилсен притежаваше високоразвит интелект, беше умен и възприемчив — и толкова повече бяха при него шансовете да се побърка. Кинрад чувствуваше, че ако Нилсен вземе да побегне към люка, няма да забрави да си осигури и пистолет.

Да издържат дългото заточение в огромния стоманен цилиндър, по който ден след ден, час след час без почивка чукат дузина дяволи, могат само по-тъпите, по-дебелокожите — такива, за които се казва, че

имат овчи мозък. Върху това също имаше над какво да се поблъскат умните глави. Глупаците са по-търпеливи и издръжливи от всички останали, в замяна на това от тях ползата е малка; умниците са необходими, за да управляват кораба, но те имат повече шансове да се побъркат — макар и временно, не напълно.

А какъв е изводът? Отговорът е: идеалният екипаж на космическия кораб трябва да се състои от безнадеждни тъпаци с висок интелект — качества, които очевидно се изключват взаимно.

Внезапно нещо го осени. Дали не се крие в това разгадаването на тайната на Бертели? Онези, които са проектирали и строили кораба, а след това са подбирали и екипажа му, са били хора с нечувана хитрост и прозорливост. Не може да се допусне, че те са избрали такъв, като Бертели и в същото време им е било безразлично какво ще се получи от това. Подборът е бил целенасочен и обмислен прецизно — в това отношение Кинрад нямаше никакви съмнения. Може би след загубата на два кораба те са се убедили, че при комплектуването на екипажа би трябвало да бъдат не така строги? А може би те са включили Бертели, за да видят как ще се прояви при полет един глупак?

Ако това предположение е правилно, то те са постигнали нещичко — не особено голямо, разбира се. Вероятно Бертели ще се побърка и ще се затича към люка последен. От гледна точка на техническите знания обаче в негова полза не можеше да се каже нищо. От всичко онова, което е необходимо да знае един член на космически екипаж, той почти нищо не знаеше, а и това, което знаеше, беше го научил от другите. Всяко нещо, което му възлагаха, се оказваше виртуозно развалено. Нещо повече: огромните тромави лапи на Бертели, лежащи върху лостовете за управление, представляваха от себе си истинска опасност.

Вярно е, че го обичаха. В известен смисъл той дори се ползуваше с популярност. Свиреше на няколко музикални инструмента, пеше с дрезгав глас, беше добър мимик и с особена свобода танцуваше. Когато раздражението, което той в началото предизвика у тях, попремина, Бертели започна да им се вижда забавен и достоен за съжаление; да чувствуваш своето превъзходство над него беше неудобно, защото беше трудно да си представиш човек, който да не чувствуваше такова превъзходство.

„Когато корабът се върне на Земята, ръководителите ще разберат: по-добре е, ако на кораба няма глупаци без техническо образование“ — реши не съвсем убедено Кинрад. „Умните глави осъществиха своя експеримент, но от това не излезе нищо. Нищо не излезе. Нищо не излезе...“ Колкото повече Кинрад повтаряше това, толкова по-малко увереност изпитваше.

В столовата влезе Уейл.

— Мислех, че вече от десетина минути сте свършили.

— Всичко е наред. — Нилсен стана, изгърси трохите и покани с жест Уейл да заеме освободеното място. — Хайде, аз отивам при двигателите.

Взимайки си чиния и пакет с храна, Уейл седна; той поогледа Кинрад и Нилсен и запита:

— Какво се е случило?

— Арам има „чарли“, той е в леглото си — отвърна Кинрад.

Върху лицето на Уейл не се изписа никакво чувство. Той рязко забодде вилицата в храната и каза:

— Слънцето би го извадило от това състояние. Да видим Слънцето е онова, от което всички имаме нужда.

— На този свят има милиони слънца — каза Бертели с тона на човек, предлагащ ги всичките с готовност.

Като постави лактите си върху масата, Уейл каза рязко и многозначително:

— В това е цялата работа, я!

Погледът на Бертели изрази крайно объркване. Той започна неспокойно да мести чинията си и неочаквано изпусна вилицата си. Продължавайки да гледа Уейл, напипа вилицата, хвана я за зъбите, без да я погледне, пъкна дръжката в храната, а след това я поднесе към устата си.

— Може би ще е по-добре да опиташ с другия край? — подхвърли Уейл, наблюдаващ с интерес всичко това. — Той е по-остър.

Бертели наведе поглед и започна да разглежда внимателно вилицата, а лицето му постепенно започна да придобива разсеяно-изненадан израз. Той разтвори ръце по детски безпомощно и като подари на събеседниците си обичайната за него извинителна усмивка, в същото време, сякаш между другото, с едно движение на палеца и показалеца си постави вилицата в дланта си.

Уейл не видя това движение, но Кинрад го забеляза и за миг у него се появи странно и трудно обяснимо чувство, че Бертели е допуснал лека непредпазливост, нищожна грешчица, край която би могло да се мине, без да ѝ обърнеш внимание.

Кинрад вече беше в своя кабинет, когато чу по системата за вътрешна връзка гласа на Марсден:

— Арам дойде на себе си. Бузата му се е подула, но той самият сякаш се е пооправил. Според мен не е необходимо да го дупчим пак — поне засега.

— Нека се разхожда, ще трябва обаче да го наглеждаме — реши Кинрад. — Кажи на Бертели да се държи по-близо до него — поне ще върши нещо.

— Добре.

Марсден помълча малко и след това добави, като понижи глас:

— Нещо Уейл киселее в последно време — вие забелязахте ли?

— Според мен с него всичко е наред. Понякога нервници, но не и повече, отколкото всички нас.

— Възможно е.

Гласът на Марсден прозвуча така, сякаш му се иска да добави още нещо; въпреки това той не каза нищо повече.

Завършвайки в дневника последните бележки за този ден, Кинрад се огледа в огледалото и реши, че ще почака още малко с бръсненето — малък разкош, който той можеше да си позволи. Той не обичаше тази процедура, а да си пусне брада не му достигаше кураж. Разни хора — разни идеали.

Той се облегна във въртящото се кресло и се замисли — първо за планетата, която беше за тях дом, след това за хората, изпратили кораба в космоса, а след това за хората, летящи заедно с него. Те, шестимата, първите достигнали до друга звезда, бяха прекарвали подготовка, която съвсем не беше едностранна. Трима от тях (професионални космонавти) бързо, но основно се запознаха с някоя област от науката, а трима други (учените) минаха през курс по атомна техника или космонавигация. По две специалности на всеки. Той помисли още малко и изключи Бертели.

Подготовката за полета не се ограничи само с това. Плешивият старик, завеждащ жълтата къща, с изглед на познавач им даваше наставления по отношение на космическата етикеция. Всеки, обясни

им той, ще знае само името, възрастта и специалността на своите другари. Никой не трябва да разпитва другите или да се опитва дори с крайчеца на окото си да надзърне в тяхното минало. Когато животът на един човек е неизвестен, казваше той, по-трудно е да намериш повод за ирационална вражда, претенции и оскърбления. При „ненапълнените“ личности има по-малко основания да се влиза в конфликт. Беше казано, че нито един от тях не трябва да изисква откровеност от другия.

По този начин Кинрад не можа да научи защо Уейл е прекалено раздразнителен, а Марсден — по-нетърпелив от останалите. Той не разполагаше с данни за своите другари, които да му помогнат да разбере защо Нилсен потенциално е най-опасният, а Арам най-слабо устойчивият. И той не можеше да настоява Бертели да му обясни своето присъствие на кораба. До успешното завършване на тяхната мисия историята на всеки си оставаше скрита зад плътна завеса, през която само понякога можеше да се види нещо малозначително.

Преживял рамо до рамо с тях почти четири години, той сега ги познаваше така, както не беше познавал никого и въпреки това все пак не толкова, колкото ще ги опознае в един прекрасен ден по зелените поляни на Земята, когато полетът вече ще е минал, табуто ще бъде премахнато и те ще могат да споделят спомените си.

Той обичаше да размишлява върху тези неща, защото у него възникна една идея, която се готвеше след завръщането да предложи на вниманието на специалистите. Тази идея се отнасяше до осъдените на доживотен затвор. Той не вярваше, че всички престъпници са глупаци. Вероятно мнозина от тях са умни хора с фина душевна организация, които нещо е сблъскало с така наречения прав път. При някои от тях, когато се озоват затворени сред четири стени, започва пристъп на „чарли“, те се опитват да се измъкнат на всяка цена, нападат с юмруци надзирателя и правят всичко, каквото им хрумне, само и само да избягат. Резултатът от това е само един — карцер. Това означава да лекуваш отравения с още по-голяма доза от отровилото го средство. Не може така, не може! Той беше твърдо убеден в това. У Кинрад имаше нещо реформаторско.

Върху бюрото му винаги имаше съставена от него, акуратно надписана на ръка програма за профилактични мерки за онези осъдени на доживот, които са заплашени от побъркване. Програмата

предвиждаше постоянно индивидуално наблюдение и своевременно използване на трудотерапия. Каква е практическата стойност на тази програма, Кинрад не знаеше, но тя изглеждаше конструктивно. Тя беше любимата му рожба. Нека маститите пенолози^[1] я разгледат и проверят в практиката. Ако се окаже, че тя заслужава внимание (а Кинрад беше склонен да мисли, че е така), техният полет ще донесе на света полза в едно съвършено непредвидено отношение. Дори само за това си заслужаваше той да се предприеме.

В този момент мислите му бяха прекъснати от неочакваната поява на Нилсен, Уейл и Марсден. Зад тях бяха Арам и Бертели. Кинрад се изправи, без да става, и промърмори:

— Чудесно! На пулта за управление няма жива душа.

— Аз включих автопилота — каза Марсден. — Той ще задържи кораба по курса четири-пет часа, сам сте ни казвали това.

— Вярно. — Той огледа лицата им изпитателно. — Е, какво всъщност означава тази мрачна депутация?

— Четвъртият ден свършва — каза Нилсен. — Скоро ще започне петият. А ние, както и преди, търсим Слънцето.

— Е и какво?...

— Не съм сигурен, че вие знаете, накъде летим.

— А аз съм сигурен.

— Това сигурно ли е, или ни мамите?

Изправяйки се, Кинрад каза:

— Добре, да допуснем, че аз призная, че летим слепешком. Какво ще направите тогава?

— На този въпрос е лесно да се отговори — каза Нилсен с тона на човек, най-лошите опасения на когото са се оправдали. — Когато умря Сандерсън, избрахме за капитан вас. Можем да отменим решението си и да изберем друг.

— А след това?

— Ще полетим към най-близката звезда и ще се помъчим да намерим планета, на която бихме могли да живеем.

— Най-близката звезда е Слънцето.

— Да, ако се движим по правилен курс — каза Нилсен.

Като издърпа едно от чекмеджетата на бюрото, Кинрад измъкна от него голям навит на тръба лист хартия и го разгъна. Мрежата от

ситни квадратчета и точки се пресичаше от кривата на тлъста черна линия.

— Ето ви обратния курс. — Той последователно посочи с пръст няколко кръстчета и точки. — Като наблюдаваме пряко тези тела, във всеки момент можем да кажем дали нашият курс е правилен. Има само едно, което не можем да кажем точно.

— Кое е то? — запита Уейл, гледайки мрачно картата.

— Нашата скорост. Тя може да се измери само с петпроцентово отклонение в една или друга посока. Аз съм сигурен, че нашият курс е правилен, но не зная точно колко път сме изминали. Ето защо очаквахме да видим Слънцето още преди четири дни, а него все още го няма. Предупреждавам ви, че това може да продължи и десет дни.

Изговаряйки твърдо всяка дума, Нилсен каза:

— Когато отлитахме от Земята, съзвездията бяха заснети. Ние току-що наложихме върху екрана лентите — не се схождат.

— А как биха могли да се схождат? — в гласа на Кинрад зазвуча раздражение. — Та ние не сме в същата точка. Задължително има периферно изместване.

— Макар и да не сме получили истинска щурманска подготовка, но все пак се досещаме за някои неща — озъби се Нилсен. — Да, има изместване. Но то се разпространява от центъра, който съвсем не съвпада с розовата точка, показана ни от вас вместо Слънцето. Този център е приблизително на половината път между розовата точка и левия край на екрана. — И като изсумтя презрително, той добави: — Интересно, какво ще кажете сега.

Кинрад въздъхна тежко и прекара пръст по картата.

— Както виждате, това е крива. Полетът от Земята се движеше по сходна крива, само че извита в противоположната страна. Опашният фотообектив е фокусиран по оста на кораба. Когато сме били на няколко хиляди мили от Земята, той е бил обърнат по посока на Слънцето, но колкото повече се е отдалечавал корабът, толкова повече се е отклонявала неговата ос от тази посока. Около времето, когато сме пресичали орбитата на Плутон, тя вече е сочела дявол знае накъде.

Взирайки се в картата, Нилсен се замисли, а след това запита:

— Да допуснем, че ви повярвам — колко може да продължи това най-много?

— Вече ви казах — десет дни.

— Почти половината от този срок вече мина. Ще почакаме, докато изтече и втората част.

— Благодаря! — каза с ирония Кинрад.

— Тогава ние или ще се убедим, че виждаме Слънцето, или ще назначим нов капитан и ще полетим към най-близката звезда.

— А кой ще стане капитан? Трябва да хвърлим жребий — предложи стоящият най-отзад Бертели. — Може пък и на мен да се падне да покомандувам кораба!

— Да ни пази бог! — възкликна Марсден.

— Ще изберем онзи, който е подготвен по-добре от останалите — каза Нилсен.

— Но нали именно за това избрахме Кинрад — напомни Бертели.

— Сигурно. А сега ще изберем някой друг.

— Тогава настоявам да се разгледа и моята кандидатура. Един глупак може да развали всичко не по-лошо от друг глупак.

— Хайде, гъската не е другар на свинята — побърза да каже Нилсен, чувствувайки в дъното на душата си, че Бертели свежда в нищо всички негови усилия. — Виж, когато вие си мърдате ушите, тогава никой не може да се сравнява с вас.

Той погледна към останалите.

— Вярно ли говоря?

Те закимаха, усмихвайки се.

Това не беше триумф на Нилсен. Това беше триумф на друг.

Просто затова, защото те се усмихваха.

Вечерта Бертели организира поредното гуляйче. Повод за него беше пак неговият рожден ден. По някакъв начин той се изхитри да отпразнува за четири години седем рождени дни — и кой знае защо, никой не сметна за необходимо да ги преброи. По-добре е все пак да не се прекалява и този път той обяви, че предлага своята кандидатура за капитанския пост и поради това иска да предразположи към себе си избирателите — повод, който с нищо не е по-лош от всички други.

Те подредиха столовата, както бяха правили това вече двадесет пъти. Отвориха бутилка джин, наляха поравно на всички и с мрачна съсредоточеност изпразниха чашите си. Арам, както винаги, започна да подсвирква, имитирайки птичо пеене, и получи обичайната порция

от вежливи комплименти. Марсден рецитира някакви стихчета за кестенявите очи на някаква просекиня. По времето, когато той свърши, Нилсен се съживи достатъчно, за да изпее със своя дълбок и звучен бас две песни. Този път той поднови репертоара си и беше възнаграден с гръмки аплодисменти.

Наистина липсваше Вайгарт с неговите фокуси. И в концерта не вземаха участие Докинс и Сандерсън. Но предвкусвайки участието на премиера, малката групичка от зрители временно забрави за отсъстващите.

Премиерът? Бертели, кой друг! В това отношение той беше извън конкуренцията и именно поради това те свикнаха с такъв тромчо като него, станаха по-снизходителни и дори може би го обикнаха.

Когато устроиха празненство по случай кацането на една непозната планета, той почти цял час свири на обой и изпълни на него такива неща, които никой преди това не би повярвал, че е възможно. Като финал той представи сблъскване между коли — тревожни сигнали, звука от удара и яростната караница между шофьорите. Тогава Нилсен едва не падна от смях от стола си.

По време на обратния път те, без каквото и да е специален повод, организираха две-три подобни вечеринки. Бертели измъкна челюстите си (от това лицето му стана като гумено) и започна да изпълнява някаква пантомима. Ръцете му се извиваха като змии. Представяше моряк, който, слизайки на брега, си търси приятелка. Намира такава, следи я, опитва се да се запознае с нея, бива отблъснат, уговаря я, отива с нея на шоу, изпраща я до къщи, задържа се на прага и получава синина под окото.

Следващия път той смени тази роля с противоположна — стана пухкава блондинка, преследвана от жадуващ за любов моряк. Без думи, но с жестове, пози и мимики, по изразителност равни на думите и дори надминаващи ги, той показа същите събития, завършили с плесница на прага на дома.

Този път той представи стеснителен скулптор, извайващ от въображаема глина статуята на Венера Милоска. Извайвайки несъществуващата фигура, той срамежливо я поглаждаше, нервно потупваше и смутено я превръщаше в нещо зримо. Той оваля две кълба колкото топовни гюлета, замижавайки, прилепи ги на гърдите й, а след това като оваля две малки топчици, срамежливо ги прилепи

към големите кълба и с меки движения на пръстите им придаде необходимата форма.

Двадесет минути, изпълнени с веселие, бяха необходими на Бертели, за да може почти да я извая, след което внезапно той се замята в тревога: започна да се вира в хоризонта, надзърна зад вратата, погледна под масата само и само да се убеди, че е насаме със статуята. Най-сетне, успокоен, но преизпълнен със смущение, той стеснително пристъпи към Венера, отстъпи, отново събра смелост, отново я загуби, още веднаж се преизпълни с решителност, която след това, в критичния момент го напусна пак.

Уейл му даваше пиперлия съвети, а Нилсен, отметнал се назад, се държеше от смях за корема. Най-сетне, събирайки кураж, Бертели се хвърли към невидимата статуя, падна, закачайки единия си крак за другия, и хлъзна лицето си по стоманените листове на пода. Нилсен вече едвам си поемаше дъх. Побеснял, Бертели скочи на крака, закачи долната си устна на края на носа си, помахаше с уши, приличащи на ушите на летяща мишка, замижа, пхна пръст в статуята и върху статуята се появи пъпът на Венера.

През следващите дни, припомняйки си тази пантомима, те постоянно очертаваха с ръце във въздуха невидими закръглености или си мушкаха един на друг пръсти в корема. Призрачната Венера ги весели чак дотогава, когато най-сетне се появи дългоочакваното Слънце.

Към края на осмия ден, по време на поредната проверка, Марсден откри, че при налагането на една от лентите върху екрана звездите на нея, ако се вземеше за център точка с два дюйма по-наляво от розовото пламъче, станало доловимо по-ярко, съвпадат със звездите на екрана. Той нададе вой, който като чува, всички се хвърлиха към него в носовата част на кораба.

Това наистина беше Слънцето. Те се вираха в него, облизваха засъхналите си от вълнение устни и отново се вираха.

Когато си затворен в бутилка, четири години сред звездните простори могат да ти се сторят като четиридесет. Един след друг те влизаха в кабината на Кинрад и ликувайки, препрочитаха висящия на стената лозунг:

ТРИ Е ЩАСТЛИВО ЧИСЛО!

Духът на екипажа се повиши до небивали висоти. Вибрациите и бученето на кораба престанаха да им се струват натрапчиви — сега те им вдъхваха надежда.

Ново напрежение, което съвсем не приличаше на досегашното, стегна на топка опънатите им до скъсване нерви — прекалено дълго те бяха чакали онова, което сега предстоеше да се извърши. И най-последочуха в приемника едва доловимия глас на Земята. Гласът укрепваше от ден на ден и ето че той вече ревеше от високоговорителя, а предният илюминатор беше закрит от половината планета.

— От мястото, на което стоя, виждам океан от лица, обърнати към небето — съобщаваше дикторът. — Не по-малко от половин милион души са се събрали тук в този велик за човечеството час. Сега вече всеки момент можете да чуete рева на първия космически кораб, завръщащ се от полета си до друга звезда. Нямам думи да предам...

Най-лошото беше веднага след приземяването. Оглушителна музика, гръм от приветствия. Ръкостискания, речи и позиране пред фоторепортерите, кинохрониката и телеобективите, пред безбройните любители с кинокамери.

Най-накрая вече всичко беше зад гърба им. Кинрад се прости с екипажа. Ръката му отново изпита мечешки мощната хватка на Нилсен, мекото и сърдечно ръкостискане на Арам, плахото, стеснително докосване на Бертели.

Гледайки в неговите печални очи, Кинрад каза:

— Е, сега те като вълци ще се нахвърлят върху всички данни, които ние събрахме за тях. Вярвам, че сте успели да завършите своята книга?

— Каква книга?

— Хайде, хайде, мен не можеш излъга — и той му намигна многозначително. — Вие нали заемахте длъжността на психолог, не е ли така?

Той не дочака отговора. Грабна бордовите дневници и тръгна за управлението.

Непроменил се с нищо за четирите години, Бънкрофт седна тежко във фотьойла си зад бюрото и с виновно-иронична усмивка каза:

— Виждаш пред себе си дебелак, който се радва само на повишенията в службата и увеличенията на заплатата.

— Поздравявам те.

Кинрад трупна върху бюрото своя товар и също седна.

— И едното, и другото бих дал с радост срещу малко младост и приключения.

Бънкрофт хвърли пълен с алчно любопитство поглед върху донесените от Кинрад материали и продължи:

— Имам към тебе цял куп въпроси, но знам, че отговорите им са скрити някъде сред тези страници, а ти вероятно сега бързаш за в къщи.

— За мен сигурно ще дойде вертолет, ако се промъкне сред тази блъсканица във въздуха. Така че имам на разположение още двадесет минути.

— Тогава ще се възползувам от тях — и Бънкрофт, като впери изпитателен поглед в него, се наклони напред. — Какво можеш да ми кажеш за съдбата на първите два кораба?

— Претърсихме седем планети и нищо.

— Не са кацали, не са се разбили?

— Не.

— Значи са отлетели по-нататък?

— Очевидно.

— Защо мислиш така?

Кинрад се поколеба, но след това каза:

— Това е само мое предположение. Мисля, че те са загубили по няколко души от нещастни случаи, болести и други такива. А останалите живи са били твърде малко, за да могат да управляват кораба.

Като помълча, той добави:

— Самите ние загубихме трима.

— Лошо — мрачно каза Бънкрофт. — Кого именно?

— Вайгарт, Докинс и Сандерсън. Вайгарт почина още по пътя от Земята. Така и не успя да види ново Слънце, а да не говорим за нашето. Ще прочетеш сам — там всичко е документирано — с кимване на главата си той посочи към материалите. — Другите двама загинаха на четвъртата планета, която смятам за непригодна за заселване с хора.

— Защо?

— Под повърхността ѝ живеят големи лакомни същества. Почвеният слой е дебел шест дюйма, а под него е празно. Сандерсън

обикаляше и оглеждаше, когато внезапно се провали направо в червената мокра паст с размер четири на десет фута, която веднага го погълна. Докинс се хвърли да го спасява и пропадна в друга, със същите размери. — Като стисна преплетените си пръсти, той завърши: — Не можеше да се на прави нищо, съвсем нищо.

— Жалко за тях, много жалко. — Бънкрофт тъжно поклати глава. — А останалите планети?

— Четири са непригодни. Две са като по поръчка.

— Това вече е нещо!

Бънкрофт хвърли поглед към малкия часовник на бюрото си и забързано заговори:

— Сега за кораба. Твоите доклади вероятно са пълни с критични бележки. Нищо не е свършено дори и най-доброто от това, което сме успели да създадем. Какъв според тебе е най-големият, главният недостатък на кораба?

— Шумът. Той може да те побърка. Необходимо е да бъде отстранен.

— Не напълно — възрази Бънкрофт. — Мъртвата тишина вселява ужас.

— Ако не напълно, то поне частично, до поносимия уровень. Поживей една седмица с такъв шум и едва тогава ще разбереш.

— Да си кажа право, не ми се иска. Тази проблема сега се решава макар и бавно. На изпитателния стенд вече има нов, не толкова шумен двигател. Сам разбираш, прогресиране, хич да не е, това са цели четири години.

— Това е най-необходимото — каза Кинрад.

— А какво ще кажеш за екипажа? — запитва Бънкрофт.

— По-добър още не е имало.

— Така мислим и ние. Този път взехме от човечеството каймака — не можехме да си позволим нещо по-малко. Нито един от тях няма равен на себе си в своята област.

— И Бертели също ли?

— Знаех, че ще запиташ за него. — Бънкрофт се засмя на нещо. — Искаш ли да ти разкажа?

— Нямам право да настоявам, но разбира се, иска ми се да зная защо сте включили в екипажа баласт.

Бънкрофт престана да се усмихва.

— Ние загубихме два кораба. Един би могъл да загине случайно. Но това не е възможно и за двата. Трудно е да се повярва, че сблъскване с метеорит или някакво друго събитие от този род с вероятност от порядъка на едно срещу милион случаи би могло да се повтори два пъти един след друг.

— Аз също не вярвам в такова нещо.

— Изгубихме години за изучаването на тази проблема — продължи Бънкрофт — и всеки път получавахме един и същ отговор: въпросът не е в кораба, а само в хората. Да осъществяваме един четиригодишен експеримент с живи хора ние не можехме да си позволим и ни оставаше само да разсъждаваме и да строим догадки. И ето че веднъж съвършено случайно ние попаднахме на пътя, водещ към решаването на проблемата.

— По какъв начин?

— Седяхме тук и вероятно за стотен път си блъскахме главите над тази проклетата проблема. И внезапно този часовник спря — той посочи часовника върху бюрото пред него. — Едно момче на име Уитейкър от научноизследователската станция по космическа медицина го нави, потръска го малко и той тръгна. И тогава на Уитейкър му хрумна идеята. — Като взе часовника от бюрото, Бънкрофт отвори задния му капак и показа на събеседника си механизма. — Какво виждаш?

— Колелца и пружини.

— И нищо повече?

— И рубините, използвани за лагери.

— Сигурен ли си, че това е всичко?

— Поне всичко, което е важно — твърдо отвърна Кинрад.

— Само ти се струва така — каза Бънкрофт. — Ти изпадаш в същата грешка, в която изпадахме и ние, когато съоръжавахме първите два кораба. Създавахме огромни метални часовници, в които колелцата и лостчетата са заместени от хората. Колелца и лостчета от плът и кръв, подбрани с такава прецизност, с каквата се подбират детайлите за изключително точен хронометър. Но този часовник спираше. Бяхме пропусkali това, за което внезапно се досети Уитейкър.

— И какво беше то?

— Малко смазка — усмихнато каза Бънкрофт.

— Смазка? — ставайки от креслото, изненадано попита Кинрад.

— Нашият пропуск беше напълно разбираем. Ние, хората на техниката, които и освен това живеем в ерата на техниката, сме склонни да мислим, че представляваме цялото човечество, че човечеството това сме ние. Но съвсем не е така. Вероятно съставляваме значителна негова част, но нищо повече. Задължителна принадлежност на цивилизацията са и останалите — домакините, шофьорите, продавачките, пощальоните и медицинските сестри. Цивилизацията би представлявала истински ад, ако на този свят не съществуваше месарят, хлебарят и дори полицаят, и имаше само хора, които натискат копчетата на компютрите. Така получихме урок, от който някои от нас се нуждаеха.

— В тази мисъл има нещо — призна Кинрад, — макар и да не разбирам какво именно.

— Пред нас стоеше и друга проблема — продължи Бънкрофт. — Какво би могло да служи за смазка при хората — лостчета и колелца? Отговорът е — само хора. Какви хора изпълняват ролята на смазка?

— И тогава откопахте Бертели?

— Да. Неговото семейство е било смазка за двадесет поколения. Той е носител на велика традиция и световна знаменитост.

— Никога не съм чувал за него. Под чуждо име ли летеше?

— Не. Под собственото си име.

— Та не само аз, но и никой от останалите не го познава. Тогава каква знаменитост може да представлява той? Може би са му направили пластична операция?

— Никаква операция не беше необходима. — Като стана, Бънкрофт важно се приближи до шкафа, отвори го и след като се порови вътре, извади голяма гланцова снимка и я подаде на Кинрад: — Той просто си изми лицето.

Взимайки снимката в ръце, Кинрад се взря в бялото като тебешир лице. Без да откъсне поглед, той разглеждаше островърхата качулка, нахлупена върху високия фалшив череп, огромните боядисани вежди, извити във вечно недоумение, червените кръгове, очертани около печалните очи, гротескния нос с формата на луковица, малиновите устни от ухо до ухо и пищните дантелени яки около шията.

— Коко!

— Коко двадесети, ощастливил със своята поява този свят — потвърди Бънкрофт.

Погледът на Кинрад отново се върна върху снимката.

— Мога ли да я взема?

— Разбира се! Винаги мога да си поръчам поне хиляда от същите.

Кинрад излезе от управлението тъкмо в момента, когато можеше да види обекта на своите мисли как се мъчи да хване такси.

Под ръката на Бертели като топка подскачаше торбата му с набързо напъханите в нея вещи, а той вървеше с шаржирано свободни скокове, вдигайки високо краката си, обути в големи, тежки обувки. Дългата му шия беше протегната напред, а лицето му беше уморително печално.

Много пъти на Кинрад му се беше струвало, че вижда в позите на Бертели нещо смътно познато. Сега, знаейки това, което знаеше, Кинрад разбра, че вижда класическото тичане на цирковия клоун, търсещ нещо по арената. Ако Бертели като добавка уплашено се озърташе през рамо към скелета, влачещ се зад клоуна на дълъг канап, картината би била съвсем пълна.

Бертели догони таксито, усмихна се глупаво и като хвърли торбата на задната седалка, седна до шофьора. Таксито потегли стремително и се отдалечи, изригвайки две струи газ от реактивните си двигатели под каросерията.

Кинрад стоеше и гледаше с невиждащ поглед небето и обелиските на космическите кораби. А с вътрешния си поглед сега той виждаше целия свят, виждаше го като гигантска сцена, върху която всеки мъж, всяка жена и дете играе прекрасна и необходима на всички роля.

И довеждайки до абсурд ненавистта, себелюбието и враждебността, над актьорите царува, свързвайки ги с възлите на смеха, клоунът.

Ако на Кинрад би се наложило да подбира екипаж, той не би могъл да избере по-добър психолог от Бертели.

[1] Пенолог е специалист в областта на пенологията, наука за наказанията за правонарушения. ↑

Публикувано в списание „Наука и техника“, броеве 33–36/1980 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.